

Enerji Araştırmalarına Antropolojik Bir Yaklaşım

Hilal YAKUT İPEKOĞLU^a

^a Antropoloji Bölümü, Fen Edebiyat Fakültesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, TÜRKİYE

* Sorumlu yazarın e-posta adresi: hilalyakut@sdu.edu.tr

ÖZET:

Bilimsel çalışmalarda disiplinler arası yaklaşım giderek yaygınlaşmaktadır. Özellikle sosyal bilimlerin fen ve mühendislik gibi alanlarda kullanımı giderek artmaktadır. Antropoloji bilimi insanı ve insana dair her şeyi kendine araştırma konusu edinen bir bilim disiplini. Dolayısı ile insanla ilişkili her bilimsel araştırma, antropolojiyi de içermektedir. Günümüzde enerji, günlük yaşantımızın en önemli unsuru haline gelmiştir. Enerjinin yaşantımız üzerindeki egemenliği, ona olan ihtiyacın artmasına ve sonuç olarak azalan enerji kaynakları ile birlikte etkin enerji kullanımı ve enerji tasarrufu gibi konuların gündeme gelmesine, bu alanda politikalar üretilmesine neden olmuştur. Ancak etkin enerji kullanımı, tüketim ve tasarruf gibi unsurları konu alan bu politikaların başarıya ulaşması kültürel, toplumsal ve bireysel alışkanlıkların ve örtük bilgilerin belirlenerek çözüm üretilmesi ile ilgilidir. Bu çalışmada, enerji konusundaki araştırmalarda insan davranışı odağının, antropoloji bakış açısı ile bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Antropoloji, örtük bilgi, enerji tüketimi, enerji tasarrufu.

An Anthropological Approach to Energy Research

ABSTRACT:

Scientific research in interdisciplinary studies has become use still widely over the time. Especially, the influence of social sciences in fields such as physical sciences and engineering is increasing. Anthropology is the science of research of everything related to human and humanity. Therefore, anthropology involves any scientific research about human. Today, energy has become the most important component of our daily lives. Dominance of the energy on our lives increases the demand for it, which causes consumption of active energy sources. Consequently, topics such as consumption of active energy and energy conservation become hot topics in state agenda and causing generation of new policies. However, it is unclear that how much these active energy consumption and conservation related policies effect individuals and the society and being applicable? In this study, the focus of human behavior in energy related researches will be examined in an anthropological perspective

Keywords: Anthropology, tacit knowledge, energy consumption, energy conservation

1. GİRİŞ

Genel anlamı ile antropoloji, insan biyolojisinin, psikolojisinin, toplumunun ve kültürünün temellerini araştırır. Amerikan ekolüne göre dört ana alt disipline (sosyo-kültürel, arkeolojik, biyolojik ve lingüistik) ayrılan antropolojiye Amerikan Antropoloji Derneğince yeni bir disiplin daha eklenmiştir; uygulamalı antropoloji. Uygulamalı antropoloji, antropolojik veri, perspektif, kuram ve yöntemlerin çağdaş toplumsal sorunların tanımlanması, değerlendirilmesi ve çözüm üretilebilmesi için araştırmalar yapan bir alt dal olarak tanımlanmıştır [1]. Antropoloji biliminin alan çalışmasına dayanan temel yöntemi ise etnografidir. Bir antropolog bu yöntemi kullanarak, bir kültürü ve o kültüre ait bireysel ve toplumsal davranışları bizzat o kültür içine karışarak onlar gibi yaşayarak gözler, betimler ve tanımlar. Antropolojiyi diğer sosyal bilim dallarından ayıran en önemli özellik bu yöntem farklılığıdır. Bir etnografin en belirgin özelliği, alana çıkması ve başka insanların gündelik tecrübe ve faaliyetlerine yakın olmasıdır [2]. Katılımcı gözlem olarak özetlenebilecek bu yöntem, bireylerin davranışlarında gizli olan kültürel ve çevresel unsurlarla şekillenen örtük (tacit knowledge) bilgileri ortaya çıkarmada en etkili yöntemdir. Bireyler, yaşamları ile ilgili olayları anlatırken farkında olmadan ideale en yakın tanımlamaları yapma yoluna giderler. Ancak gerçekte durum bundan çok farklı olabilmektedir. Hem aynı kültür içerisinde bireyden bireye fark eden hem de kültürler arası olgularla farklılık gösteren örtük bilginin oraya çıkarılması, pek çok bilimsel alanda kullanılabilir insana ve insan davranışlarına ait unsurları belirlemede bilimsel çalışmalara anlamlı katkılar sağlayacaktır.

2. ÖRTÜK BİLGİ KAVRAMI

Örtük (tacit) bilgi kavramının ilk oraya atan kişi Polanyi'dir. Polanyi'ye göre kolayca ulaşılabileceğimiz bireysel bilgi parçalarımız, bizim bilgi dağarcığımızın çok az bir bölümünü temsil eder. O'na göre dilde olan, yazılı ve açık olan formlarına kolayca ulaşılabileceğimiz bilgi, insan belleğinin entelektüel buzdağının sadece bir bölümüdür. Örtük bilgi, yaşam süresince deneyim, uygulama, algı ve öğrenme yoluyla elde edilen engin bir bilgi kaynağı olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Yazara göre anlattığımızdan çok daha fazla şey biliriz [3].

Wilhite, örtük bilgi kavramını farklı kültürlerin yemek yeme alışkanlıklarıyla örneklendirir. Örneğin, Norveçliler yemek yemeğe çatalı sol, bıçağı sağ ellerine alarak başlarlar ve Amerikalıların aksine yemeği ağızlarına yine sol elleriyle götürürler. Hintliler ise çatal kullanmazlar ve yemeği oldukça basit bir hareketle ağızlarına götürürler [4]. Kültürlerin yemek yeme rutinleri, birer örtük bilgidir. Bireylere nasıl yemek yediklerini sorduğunuzda ya da yazmalarını istediğinizde size ideal olan tanımlamalarla genel geçer özellikleri olan yeme alışkanlıkları tarif ederler. Ancak uygulamada yıllar boyunca öğrenmiş oldukları, içine doğmuş oldukları kültürde yerleşik olan biçimde hareket ederler. Bu tür örtük bilgilerin sözel ya da yazılı olarak öğrenilmesi oldukça güçtür. Daha önce de bahsedildiği gibi katılımcı gözlem yaparak, o bireyi ya da toplumu içinde yaşadığı ortamda bizzat gözlemleyerek bu bilgiler ortaya çıkarılabilir.

Pek çok bilimsel alanda bu örtük bilgidен faydalanmak mümkündür. Son yıllarda enerji tüketimi ve enerji tasarrufu konularında da insan davranışlarının temelini oluşturan bu örtük bilgilerden yararlanıldığı görülmektedir. Farklı kültürel yapılarda ortaya çıkan günlük rutinler, bireylerin ve toplumların enerji kullanımları ile doğrudan ilişkilidir. Farklı kültürel yapılardan gelen bireylerin rutin bir biçimde yaptıkları, örtük bilgiler yoluyla toplumların madde ile olan ilişkilerini tanımlamak mümkündür [4].

Örtük bilgiler, değişime direnç yaratır ve enerji davranışını değiştirmeyi amaçlayan politikaların önüne bir engel olarak çıkar. Toplum içindeki örtük bilgiler belirlenerek enerji kullanımı konusundaki değişimin nasıl gerçekleşebileceği anlaşılabilir [5].

3. ENERJİ ARAŞTIRMALARI VE SOSYAL BİLİMLER

Son yıllarda yapılan araştırmalar enerji çalışmalarında da sosyal bilim alanlarının bireylerin ya da toplumların günlük yaşam rutinlerindeki tutum ve davranışlarının belirlenmesinin önemi ortaya çıkarmıştır. Günümüzde enerji kullanımı konusu da sosyal ve kültürel olaylarla değerlendirilmeye

başlandı [5]. Erickson'a göre sosyal bilimler alanında yapılan enerji araştırmaları, bireysel tüketim kararlarını şekillendiren kapsamlı kültürel faktörleri işaret eder [6]. Wang'a göre de insan davranışlarını anlamının, enerji etkinliğini sağlamak için en önemli çözümlerden biri olduğu düşünülebilir. O'na göre enerji tüketiminin insan davranışlarından etkilendiği ve kültürden kültüre değiştiği inkâr edilemez bir durumdur [7].

Enerji kullanımı ve tasarrufu konuları ile ilgili gerek devlet eliyle gerekse de sivil toplum kuruluşları aracılığı ile oluşturulan kampanyaların genel geçer özellikleri dikkat çekmektedir. Bu kampanyalar ve oluşturulan politikalar her toplumda uygulanabileceği ve ilgi uyandırabileceği düşünülen unsurlar barındırır. Ancak insan söz konusu olduğunda genel geçer tanımlamaların ve üretilen politikaların gerçek amacına ulaşması oldukça güçtür. İnsan davranışlarının kültürden kültüre ve hatta bireyden bireye değişen yapısı, daha derin sosyal araştırmaların gereğini doğurmaktadır. Enerji tüketimi ve enerji tasarruf konularının amacına uygun sonuçlara ulaşılabilmesi için derin sosyo-kültürel çalışmalara ihtiyaç vardır. Wilhite'e göre enerji çalışmalarına sosyal bilimler dâhil edildiğinde enerji daha görülür ve tasarruf daha ilginç hale gelebilir [5].

Lutzenhiser'a göre, antropologlar yaptıkları araştırmalar sonucunda enerji tüketiminin hane üyelerinin ortak çabası sonucu oluştuğuna dikkat çekmektedirler [8]. Hane üyelerinin enerji tüketimi, kültürel olarak yaş, cinsiyet, ebeveynlik rolü gibi etmenlerden etkilenmektedir. Araştırmalar göstermiştir ki, pek çok enerji çalışmasında göz ardı edilen bir unsur olan cinsiyet, enerji kullanımı ve enerji tasarrufu davranışlarını etkilemektedir. Lutzenhiser'a göre enerji tasarrufu en çok kadınları ilgilendirmektedir [8]. Çünkü tasarruf için öncelikle ev içindeki tüm günlük davranışların değişmesi gerekmektedir. Ev içindeki faaliyetlerle en çok ilgilenen kadınlar olduğundan tasarruf değişimlerinden en çok kadınlar etkilenecektir.

Günlük rutin faaliyetlerin kültürel yapısı da enerji kullanım davranışının değişiminde yakından ilişkilidir. Günümüzde enerji, insan yaşantısının, davranışlarının ve alışkanlıklarının tam ortasında yer almaktadır. Yemek pişirmek, temizlik, ısınma,

aydınlanma ve yiyeceklerin muhafaza edilmesi gibi temel yaşantımız içerisinde her anlamda enerji kullanımına ihtiyaç vardır. Moezzi'ye göre enerji zaman içerisinde yalnızca temel ihtiyaçlarımızı karşılayan fiziksel bir olgudan öteye geçmiştir. Örneğin aydınlanma ürünleri demek basitçe bir odayı aydınlatmak anlamına gelmemektedir. Işığın insanlar üzerinde psikolojik ve somatik etkileri vardır [9]. Basit bir elektrik lambası, insanın zaman ve mekân içerisindeki faaliyetlerinin genişlemesini ve çeşitlenmesini sağlamıştır.

4. SONUC

Büyüyen nüfus ve azalan kaynaklar enerjinin de planlı bir biçimde tüketilmesini ve tasarruf tedbirleri ile hareket edilmesini gerekli kılmaktadır. Toplumun en küçük birimi olan aile ve ailenin günlük yaşamı, enerji tüketimi açısından en önemli grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısı ile hane düzeyinde planlanacak verimli enerji tüketimi ve tasarruf politikaları için hane içi düzenlemeler öncelikli konuma geçmektedir.

Etkin enerji kullanımı ve tasarruf konularında yapılmış ve yapılmakta olan pek çok çalışma bulunmaktadır. İnsanların çevre sorunları konusundaki bilgisi arttıkça, etkin enerji kullanımı ve tasarruf ile ilgili bilgileri de artmaktadır. Ancak bilgi, uygulamaya dönüşmediği, günlük rutin içerisinde yer bulmadığı sürece bir anlam ifade etmeyecektir. Kaldı ki, gerçek bir tasarruftan ve verimli kullanımdan bahsedebilmek için her yaştan, her sosyo-ekonomik düzeyden bireyin bu bilgiye sahip olması ve uygulayabilir hale gelmesi gerekmektedir. Böylesi bir bilginin ve uygulama yetisinin toplumun her kademesine yayılabilmesi derin sosyal çalışmalarla mümkün olabilir. Antropoloji ve antropolojinin çalışma yöntemleri ile toplumun ve bireylerin günlük yaşamlarına katılarak, hangi örtük davranışların etkin enerji tüketimi ve tasarrufu önünde engel oluşturduğunu saptamak ve bu engelin kaldırılabilmesi için ne gibi çözümlerin üretilebileceğini belirlemek mümkün olabilecektir.

KAYNAKLAR

- [1] Conrad P Kottak, Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış (Çev: Sibel Özbudun), 6. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara, (2002).
- [2] Robert M. Emerson, Rachel I. Fretz, ve Linda L. Shaw, Bütün Yönleriyle Alan Çalışması: Etnografik Alan Notları Yazımı (Çev. A. Erkan KOCA), 1. Baskı, Cantekin Matbaası, Ankara, (Ekim 2008).
- [3] Michael Polanyi, The Tacit Dimension, Doubleday&Company, Inc., Garden City, New York, (1966).
- [4] Harold Wilhite, “Anthropological perspectives on practice theory and efforts to reduce energy consumption”, For Lancaster University workshop, Practice theory and climate change, (6-7) (July 2010).
- [5] Harold Wilhite, “Energy is a social good: implications for behavioural research and energy efficiency policy”, Panel of the Energy Efficiency and Behaviour Conference, (2009), http://www.eceee.org/conference_proceedings/EE_and_Behaviour/2009/Intro_plenary/Intro_1.01/paper
- [6] Rita J. Erickson, “Energy and Environmental Awareness in Swedish and American Households”, 1996 ACEEE Summer Study Proceedings Paper, American Council of an Energy Efficient Economy, (p.8.61-8.69), (1996), <http://eec.ucdavis.edu/ACEEE/1994-96/1996/VOL08/061.PDF>.
- [7] Joy H. Wang, “Behavioral Policy Modeling: Consumers Behavior Impacts on Residential Energy Consumption, (April 1, 2011), http://www.spp.gatech.edu/faculty/WOPR_papers/Wang.WOPR11.pdf.
- [8] Loren Lutzenhiser, “Behavioral Assumptions Underlying California Residential Sector energy Efficiency Programs”, California Institute for Energy and Environment, (April, 2009).
- [9] Mithra Moezzi, “Social Meaning of Electric Light: A Difference History of the United States”, Human Dimensions of Energy Consumption Preceedings ACEEE Summer Study on Energy Efficiency in Buildings. Washington, D.C.: American Council of an Energy Efficient Economy, (p.8.123-8.132), (1996).